

טלטלות, שבה התחוללו בין היתר מלחמת המפרץ השנייה, האביב הערבי, עימותים ישראלים-פלסטיניים ומשברי כלכלה ובריאות עולמיים. ארצו הענייה ומעוטת המשאבים לא רק עמדה בפרץ אלא אף קלטה לתחומה גלי פליטים.

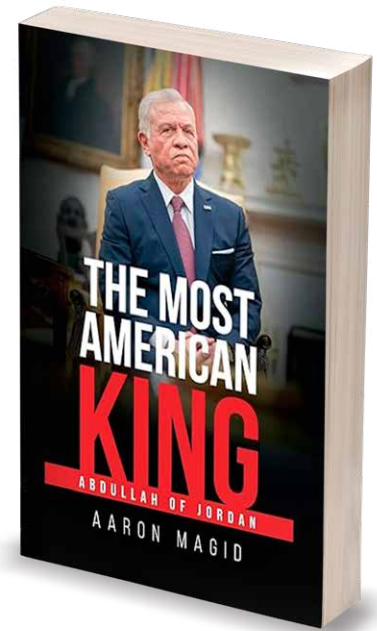
אפשר כי הסיבה לכך שעד לאחרונה לא ראתה אור ביוגרפיה דומה קשורה דווקא בהישגי המלך, אשר הצליח לשמור על ממלכתו כאי של יציבות בים סוער והרחיק ממנה דרמות המחייבות ספרים.

הספר מתבסס בין היתר על ראיונות שערך המחבר עם יותר ממאה ממכריו של המלך, בהם חבריו לבית הספר, שרים ירדנים לשעבר וגורמים בינלאומיים שעבדו עימו לאורך השנים. בספר אין התייחסות מפורשת לקשיים ולמגבלות שבהם נתקל המחבר תוך כדי העבודה על המחקר, אך ניכר כי המלך ואישים מטעם בית המלוכה לא שיתפו עימו פעולה, לא פתחו בפניו ארכיונים ולא התראיינו אצלו.

הספר מחולק ל-17 פרקים: ארבעה מוקדשים לתחנות המעצבות של עבדאללה, מילדות ונעורים באנגליה ובארצות הברית דרך הכשרה בצבא הבריטי והשתלבות בצבא ירדן, ועד קבלת הכתר; שישה פרקים מתמקדים במדיניות החוץ של המלך, ובכלל זה ביחסיו עם ארצות הברית, סוריה, ישראל, איראן ועיראק ובמאבקו בטרור; חמישה פרקים עוסקים באתגרי מבית, בהם האחים המוסלמים, רפורמות כלכליות ופוליטיות, מחאות 2011-2012 והעימות המתוקשר עם אחיו חמזה, שאותו הדיח ב-2004 מכס יורש העצר; שני פרקי הסיכום משווים בין המלך לאביו חוסיין ובוחנים את מורשתו.

קורותיו המוקדמים של עבדאללה מובאים בליווי לא מעט סיפורים פיקנטיים, אשר גם אם נראים לעיתים שוליים, הם תורמים להעמקת ההיכרות עם דמותו. הוא נולד ב-1962 כבנו הראשון של המלך חוסיין מאשתו האנגליה מונה, וכבר כפעוט זכה לכהן כיוש העצר עד 1965, אז הועבר התואר לדודו חסן. בשנות ילדותו ונעוריו נדד הנסיך אל מחוץ לממלכה, שם קיוו הוריו שיזכה לחינוך ברמה גבוהה ולסביבה בטוחה יותר מאשר בירדן, שנאבקה אז באש"ף. ב-1968 עבר מירדן לבריטניה, שם רכש מבטא מקומי, ובגיל 10 הגיע לארצות הברית, שהתחייבה לאבטח את הילד כמחווה לאביו.

עבדאללה היה תלמיד טוב אך לא מצטיין, ונמנע מלבקש לעצמו הקלות בשל ייחוסו. הוא נהג להזמין את חבריו ושומרי ראשו לחופשות קיץ בירדן, שכללו אטרקציות כמו ציד. הספורט האהוב עליו היה היאבקות,

ביוגרפיה חדשה על המלך עבדאללה חושפת גם את ההחמצה הישראלית

אופיר וינטר

המכון למחקרי ביטחון לאומי – אוניברסיטת תל אביב

שם הספר: The Most American King: Abdullah of Jordan

מאת: Aaron Magid

הוצאה: Universal-Publishers

שנה: 2025

מספר עמודים: 243

מלך ירדן עבדאללה השני הוא השליט הערבי הוותיק ביותר במזרח התיכון, אך הוא זכה לביוגרפיה ראשונה בשפה האנגלית על אודותיו רק עתה, לאחר יותר מחצי יובל על כס המלוכה. הספר The Most American King: Abdullah of Jordan ממלא את החלל הקיים בספרות העיון ומציע ניתוח מפורט, יסודי והוגן של קורות חייו של גיבורו. מחבר הביוגרפיה הוא ארון מגיד, עיתונאי אמריקאי שעבד בירדן בשנים 2015-2016, ומנחה מאז 2021 פודקאסט בשם On Jordan, המוקדש כל כולו לענייני הממלכה.

אפשר כי הסיבה לכך שעד לאחרונה לא ראתה אור ביוגרפיה דומה קשורה דווקא בהישגי המלך, אשר הצליח לשמור על ממלכתו כאי של יציבות בים סוער והרחיק ממנה דרמות המחייבות ספרים. השלווה היחסית בממלכה בלטה כנגד סביבה חיצונית אלימה ורוויית

לקבל את המלוכה, ושדווקא מסיבה זו בחר בו אביו (עמ' 25–35).

קריאת הפרקים הנוגעים לרכבת ההרים ביחסיו של עבדאללה עם ישראל צורבת במיוחד, שכן מודגש בהם הפער בין הגישה החיובית הבסיסית שעומדה הגיעה לארמון לבין מצב יחסי המדינות בימינו. באופן בלתי מפתיע, המפגשים הראשונים שחווה עבדאללה עם יהודים וישראלים היו בארצות הברית: רבים מחבריו לבית הספר היו יהודים, ובאוניברסיטת ג'ורג'טאון כתב עבודה בהנחיית אלון פנקס, לימים קונסול ישראל בניו יורק. בעבודה שהגיש לו אף הביע עבדאללה הבנה לפעולות צבאיות שנקטה ישראל נגד חמושים פלסטינים בירדן ב־1968, וקיבל ממנחהו את הציון A (עמ' 9–10, 20). עוד בטרם הוכתר למלך נפגש עבדאללה עם קציני צבא ישראלים בחשאי, ואלו הותירו בו רושם טוב. בראשית כהונתו דיבר עבדאללה בפומבי על האמון האישי שרחש לראש הממשלה אהוד ברק, ושיבח את נסיגת ישראל מלבנון ואת מחויבותה לתהליך השלום. כשלארי קינג שאל אותו ביוני 2000 בריאיון ל־CNN אם יש סיכוי שביום מן הימים אחד מילדיו יינשא לישראל, הוא השיב: "הכול אפשרי [...] כשאנו מדברים על שלום ויציבות, כוונתנו לשבירת מחיצות בין העמים". רעיתו ראניא הביעה באותם ימים אמפתיה לאיומים הביטחוניים הניצבים בפני ישראלים ופלסטינים גם יחד (עמ' 84).

בהדרגה התקרר השלום החם, והטון הידידותי של המלך כלפי ישראל הפך ביקורתי – תהליך שהחל עם פרוץ האינתיפאדה השנייה והואץ עם קריסת הסכמי אוסלו והקיפאון הממושך בתהליך השלום הישראלי-פלסטיני. האכזבה הירדנית מהפירות הכלכליים של ההסכם עם ישראל פגעה גם היא במעמד השלום, אך הספר ממעט לדון בעניינה. במקביל, התיאום הביטחוני החשאי בין המדינות נותר הדוק ועסק בהתמודדות עם גורמי איום משותפים, בהם חמאס, 'המדינה האסלאמית' ומיליציות פרו־איראניות בגבולות ירדן עם סוריה ועיראק. ראש הממשלה לשעבר אהוד אולמרט העיד בריאיון למחבר כי שיתוף הפעולה עם ירדן "היה רב מזה שיש לישראל עם מדינה כלשהי בעולם" (עמ' 86–91).

כפי שעולה מהספר, גורם בולט נוסף להידרדרות ביחסים היה חוסר האמון האישי בין עבדאללה לבנימין נתניהו, אשר מכהנים במקביל במשך יותר מ־15 שנים עד כה. המשקעים הירדניים השליליים כלפי נתניהו החלו עוד בתקופת המלך חוסיין, בניסיון ההתנקשות בח'אלד משעל בבירת ירדן בספטמבר 1997, ובהמשך התווספו פרשיות נוספות שהעיבו על היחסים. כך למשל, קבלת הפנים החגיגית שערך נתניהו ב־2017 למאבטח ישראלי שירה למוות בשני ירדנים במתחם השגרירות

וכנער שובב הסתבך פה ושם בתקריות אלימות. הוא השתתף עם חבריו במעשי קונדס כמו פירוק אסלות בשירותי הבנות בבית הספר והתחמק משיעורי ערבית, מה שהגביל את כישוריו הרטוריים משהפך למלך. הוא התערה היטב בחברה האמריקאית והתגאה ב"אמריקניזציה" שעבר (עמ' 5–13).

שאלה מסקרנת הנדונה בספר היא מתי החליט המלך חוסיין להדיח את אחיו חסן ולמנות את בנו עבדאללה כיוורש תחתיו – מהלך שעליו הכריז בשוכבו על ערש דווי. בניגוד לטענה הרווחת שחוסיין קיבל את ההחלטה בסמוך למותו, בשל דימויו הציבורי האליטיסטי של חסן וכעסו על התנהלותו מאחורי גבו בתקופת מחלתו, בספר מובאות עדויות לכך שהפור נפל עוד בשנות ה־80.

כמו אביו חוסיין, עבדאללה נשלח בתום לימודי התיכון לאקדמיה הצבאית הבריטית בסנדהרסט. בהמשך השתתף בקורסים בנושאי המזרח התיכון ויחסים בינלאומיים באוקספורד ובג'ורג'טאון, ובמקביל השתלב בצבא ירדן. כמפקד הכוחות המיוחדים פיתח יחסי עבודה טובים עם עמיתיו בארצות הברית ובנה לעצמו שם של אדם קשוב ומקצועי. בשנות ה־80 וה־90 החל למלא את מקומו של המלך בשעה שאביו ודודו שהו מחוץ לממלכה. במקביל המשיך לנהל אורח חיים שהלם את עלומיו – הוא אהב בילויים ואופנועים, השתתף כשחקן אורח בסדרה 'מסע בין כוכבים' ונהנה ממחזרות למכביר. ב־1992 הכיר עבדאללה בארוחת ערב את רעייתו לעתיד ראניא, ירדנית ממוצא פלסטיני ילידת כווית. בדיוט הראשון הזמין אותה עבדאללה לביתו ובישל לה ארוחה יפנית מסורתית שכללה שרימפס, עוף ובקר. השניים התארסו והתחתנו ב־1993, וכעבור כשנה נולד בנם חוסיין השני, יורש העצר הנוכחי. עבדאללה ראה במוצאו הפלסטיני למחצה סמל לצביונה המכיל של הממלכה (עמ' 15–24).

שאלה מסקרנת הנדונה בספר היא מתי החליט המלך חוסיין להדיח את אחיו חסן ולמנות את בנו עבדאללה כיוורש תחתיו – מהלך שעליו הכריז בשוכבו על ערש דווי. בניגוד לטענה הרווחת שחוסיין קיבל את ההחלטה בסמוך למותו, בשל דימויו הציבורי האליטיסטי של חסן וכעסו על התנהלותו מאחורי גבו בתקופת מחלתו, בספר מובאות עדויות לכך שהפור נפל עוד בשנות ה־80. כך או אחרת, הכשרת עבדאללה למלוכה הייתה מוגבלת, ונאמו הראשון לציבור הירדני ניתן רק עם הכתרתו בפברואר 1999. עבדאללה עצמו העיד כי סירב בתחילה

ארצות הברית לירושלים ואת ההחלטה לעצור את המימון לאונר"א (עמ' 64). בראשית הקדנציה השנייה של טראמפ זכה עבדאללה להיות המנהיג הערבי הראשון שהוזמן לבית הלבן, אך סירב בנימוס לבקשת הנשיא לקלוט מספר רב של פליטים עזתים בשטח הממלכה (עמ' 68).

בעקבות טבח ה-7 באוקטובר 2023 ידעו יחסי המדינות והמנהיגים מבחנים נוספים. לפי עדות המוזכרת בספר הביע עבדאללה לאחר הטבח תמיכה בהבסת חמאס בשיחתו עם מזכיר המדינה האמריקאי, אך גם ביקר את ישראל על כך שאפשרה במשך שנים העברת מיליוני דולרים מקטר לתנועת חמאס, בציינו ש"מלכתחילה אסור היה להם [לישראלים] להיכנס עימה למיטה". בזמן שירושלים ועמאן שמרו על הסכם השלום ושיתפו פעולה בהדיפת מתקפות הטילים והכטב"מים של איראן על ישראל, רבים בירדן חשו הזדהות עם חמאס ועם סבלם של תושבי עזה, והארמון נאלץ להתחשב בכך. המלכה ראניא הובילה את הקו האנטי-ישראלי ואף הכחישה את רצח הילדים הישראליים בעוטף עזה (עמ' 98-100).

המחבר מונה את הישגי המלך עבדאללה, שהצליח לספק לארצו ביטחון, שלום וחופש פולחן, בשעה ששכנותיה סבלו ממלחמות, ממהפכות, מגלי הגירה ומטרור. לדבריו, סודות הכוח של המלך והממלכה מול האתגרים החיצוניים והפנימיים היו ועודם: משענות תמיכה בינלאומיות ואזוריות איתנות; שירותי ביטחון נאמנים הנתמכים על ידי שבטי עבר הירדן; הימנעות מדיכוי אלים שעלול היה לעודד מרדנות נגד המשטר; ואוכלוסיית רוב סוניית הומוגנית החסינה ממתחים דתיים ועדתיים (עמ' 128-132).

עם זאת המחבר מסמן לפחות שני מקורות סכנה ליציבות הממלכה: הראשון – האחים המוסלמים, שמחויבותם לרעיון הפאן-אסלאמי קודמת לנאמנותם למדינת הלאום הירדנית. הספר אומנם נחתם לפני ההחלטה על הוצאתם אל מחוץ לחוק באפריל 2025, אך הוא דן במאמצים שהושקעו מאז האביב הערבי בהכלתם במערכת הירדנית ככוח מפולג ומוחלש (עמ' 133-143). גורם מערער יציבות שני הוא המצוקה הכלכלית המורגשת בקרב אזרחי ירדן חרף תהליכי ההפרטה והרפורמה שהוביל המלך. לטענת המחבר, שיעורי העוני והאבטלה הגבוהים מעוררים תסיסה חברתית ופוגעים בפופולריות של הארמון, כאשר בסקר מ-2022 הביעו 63 אחוזים מהצעירים שאיפה להגר מהמדינה (עמ' 145-156).

המלך בן ה-63 עשוי לשבת על כסאו עוד שנים רבות, אך כבר עתה הוא עסוק בהכשרת בנו חוסיין לתפקיד. יורש העצר בן ה-31 מתלווה לאביו לפגישות עם מנהיגים ולעיתים גם נועד עימם בגפן, מקבל סמכויות מלכותיות כשאביו בחו"ל וסולל נתיבים ללב הדור הצעיר דרך חשבונות פופולריים ברשתות החברתיות. הוא נוקט

בעמאן הייתה לצנינים בעיני המלך, לאחר שנעתר לאפשר את שובו לישראל. בתגובה סולקה שגרירת ישראל בעמאן, וב-2019 החליט עבדאללה לא להאריך את הסכם החכרת המובלעות צופר ונהריים לישראל בתוקף הסכם השלום, בהצהירו שיחסי המדינות הגיעו ל"שפל של כל הזמנים" (עמ' 95-98).

בעקבות טבח ה-7 באוקטובר 2023 ידעו יחסי המדינות והמנהיגים מבחנים נוספים. לפי עדות המוזכרת בספר הביע עבדאללה לאחר הטבח תמיכה בהבסת חמאס בשיחתו עם מזכיר המדינה האמריקאי, אך גם ביקר את ישראל על כך שאפשרה במשך שנים העברת מיליוני דולרים מקטר לתנועת חמאס, בציינו ש"מלכתחילה אסור היה להם [לישראלים] להיכנס עימה למיטה". בזמן שירושלים ועמאן שמרו על הסכם השלום ושיתפו פעולה בהדיפת מתקפות הטילים והכטב"מים של איראן על ישראל, רבים בירדן חשו הזדהות עם חמאס ועם סבלם של תושבי עזה, והארמון נאלץ להתחשב בכך. המלכה ראניא הובילה את הקו האנטי-ישראלי ואף הכחישה את רצח הילדים הישראליים בעוטף עזה (עמ' 98-100).

תמה מרכזית בספר נוגעת לאוריינטציה האמריקאית של עבדאללה, אך כותרתו "המלך הכי אמריקאי" עלולה להתפרש באופן שגוי. המלך אומנם התחנך בארצות הברית, עיצב בה את זהותו הבוגרת וראה בקשרים עימה עוגן חשוב במדיניות החוץ של ירדן ובחוסנה הביטחוני והכלכלי, אך בשום אופן לא נהג כ"שליט בובה" הכפוף לגחמות אמריקאיות. מערכת היחסים הקלוקלת בין המלך "הכי אמריקאי" לראש הממשלה הישראלי "הכי אמריקאי" היא עדות נוספת לכך שאין להפריז במשקלו של הרכיב האמריקאי, או להתייחס אליו כאל צופן יחיד לפענוח מכלול דמותו ומדיניותו של עבדאללה.

הספר עצמו מייטיב להדגים כי לברית האסטרטגית עם וושינגטון היו – ועדיין יש – מגבלות וסייגים. המלך לא נרתע מלהתעמת שוב ושוב עם נשיאי ארצות הברית, כאשר מדיניותם עמדה בסתירה לסדר היום של ממלכתו. כך למשל המלך התנגד ב-2003 לפלישה האמריקאית לעיראק והזהיר מתוצאותיה. בהמשך מתח ביקורת על החלטת ממשל בוש לפרק את צבא סדאם חוסיין בעיראק, צעד שדחף את חייליו לטרור, והשווה בינה לבין מהלך היפותטי לפיטורי השוטרים, לוחמי האש ונהגי האמבולנס בניו יורק בשל חוסר שביעות רצון מראש העיר (עמ' 52-54, 110-117).

זאת ועוד, המלך מתואר בספר כמי שכמעט עבר התקף לב כאשר טראמפ הציע לו ב-2018 "עסקה נהדרת": להשיב לשלטון ירדן חלקים מהגדה המערבית. נוסף על דחיית ההצעה הוא גם גינה את העברת שגרירות

ממזרח, אלא גם מבט מחודש על יחסים שהחלו בידידות גלויה וסובלים כיום מקרע עמוק, כזה שעדיין אפשר ורצוי לפעול לאיחוי.

ד"ר אופיר וינטר הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי ומרצה בחוג ללימודי הערבית והאסלאם באוניברסיטת תל אביב. מחבר הספר **בשם אללה: הפולמוס האסלאמי סביב השלום עם ישראל** (המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2024). מחקריו מתמקדים במצרים ובירדן וביחסיהן עם ישראל. ofirw@inss.org.il

זהירות בראיונות לתקשורת, ועמדותיו בסוגיות יסוד כגון היחסים עם ארצות הברית וישראל טרם התבררו. כמתואר בספר, בדומה לסבו ולאביו גם הוא סיים לימודים אקדמיים בבריטניה ובארצות הברית, וניתן לשער שתפיסת עולמו הולמת את בית הגידול שבו צמח (עמ' 210-211).

לסיכום, הביוגרפיה שכתב מגיד היא קריאת חובה לכל מי שמתעניין ביחסי החוץ של ירדן ובפוליטיקה הפנימית שלה ב־25 שנות שלטונו של עבדאללה. עבור הקוראים הישראלים הספר מספק לא רק מדריך להעמקת ההיכרות עם המלך שמעבר לנהר ועם שכנתם